

NOMINAL WORD COMBINATIONS IN AZERBAIJAN AND TURKISH LINGUISTICS

**TÜRK VE AZERBAIJAN DİLBİLGİSİNDE AD TAMLAMALARININ ARAŞTIRILMASI
ÜZERİNE¹**

İLKİN GULİYEV²

ABSTRACT

There are a lot of articles and books describing nominal word combinations, their functions and using both in Turkish and Azerbaijan linguistics. At first glance, it is possible to think that according to the nominal phrases there is nothing new to say or write, everything was already said and written, but it is not so. Both Turkish and Azerbaijan linguistics have many problems to be resolved in this sphere and those problems are still waiting for their decision.

So in our article we are going to analyze the books of the scientists who wrote about nominal phrases, and try to reach consensus on a solution of existing problems as well as to think how to address those problems.

The works of the scientists in both languages would be analyzed, proposals of those scientists will be reviewed, information about the place of nominal phrases among the word combinations as well as the methods of investigations would be given, and a common consensus on the issue will place take.

Key Words: Word Combinations, Nominal Phrases, Azerbaijan Linguistics, Turkish Linguistics

ÖZET

Türk ve Azerbaycan dilbilgisinde ad tamlamalarından, onların dildeki işlevi ve kullanım şekillerinden bahs eden bir çok bilimsel makale ve kitap bulunmaktadır. İlk başta böyle düşünülmesi gerekir ki, her iki dilde de ad tamlamalarına dair herşey söylenmiştir, fakat konu derinden incelendiğinde aslında böyle bir durum olmadığı, hem Türk dilbilgisinde hem de Azerbaycan dilbilgisinde ad tamlamaları ile ilgili çözümünü bekleyen bir çok sorunun olduğu görülmektedir.

Bu makalede Türk ve Azerbaycan dilbilgisinde gramer kitaplarının yazılmasında emeyi geçen bazı araştırmacıların ad tamlamaları ile ilgili görüşlerine yer verilecek, bilimsel kaynaklarda ad tamlamaları ile ilgili ortak fikirlerden ve varolan sorunların çözüm yollarından bahs edilecektir. Her iki dilde de konu ile ilgili eserler tahlil edilecek, ad tamlamaları, ad tamlamalarının kelime grupları içindeki yeri ve önemi, araştırma yöntemleri hakkında bilgi verilecek, ortak sorunların çözümü için bazı önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelime grupları, Ad tamlamaları, Azerbaycan Dilbilgisi, Türk Dilbilgisi

---

¹ Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi tarafından düzenlenen "1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu'nda" sözlü bildiri olarak sunulmuştur."

² Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Azerbaycan Dili ve Edebiyatı, e-posta: guliyevilkın@mail.ru

1. GİRİŞ

Türk ve Azerbaycan dilbilgisinde kelime gruplarının ve ad tamlamalarının tasnifi, kuruluş özellikleri, tarafları arasındaki münasibetler, dildeki işlevi ve kullanım şekilleri hakkında bir çok bilimsel eser bulunmaktadır.

Türk dilbilgisinde konu ile ilgili araştırmalar daha çok dil örneklerinin sınıflandırılması üzerine yapılmış, örnekler teorik açıdan sistematik bir şekilde gruplaştırılmamıştır. Farklı bilim adamlarının teorik görüşleri, sınıflandırmaları, ayrıca, terim karışmasının yaşanması kelime grubunun bir türü gibi incelenen ad tamlamalarının araştırılmasını olumsuz şekilde etkilemiş, bazen de yanlış sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ad tamlamalarının dilbilgisi kitaplarının hem morfoloji hem de sentaks bahsinde incelenmesi de bu konuda dilbilimcilerin kendi aralarında ortak bir noktaya gelemediklerini göstermektedir.

Azerbaycan dilbilgisinde ise farklı bir görüntüyle karşılaşırız; söz dizimi ile ilgili konular detaylı şekilde, en üst düzeyde araştırılmış, bütün sentaktik unsurların, aynı zamanda ad tamlamalarının dildeki yeri ve görevi tesbit edilmiştir. Belirtelim ki, Türk dilbilgisinde söz dizimi bahsinde yaşanan terim karışması Azerbaycan dilbilgisinde söz konusu değildir, Azerbaycan dilbilgisinde dikkati çeken ilk husus söz dizimi terimlerinin bire indirilmiş ve genel kabul görmüş olmasıdır ki, bu da dil unsurlarının araştırılmasında kolaylık sağlamaktadır. Bundan başka, Azerbaycan dilbilgisinde ad tamlamalarından morfoloji veya sentaks kısmında bahs edilmesi de kesinleşmiştir, ad tamlamaları yalnız dilbilgisi kitaplarının söz dizimi bahsinde incelenmektedir.

Oğuz grubu türk dillerine dahil olmalarına rağmen, her iki dilde kelime grupları ve ad tamlamalarını inceleyen kitaplarda gerçek sınıflandırmalar ve terim adlandırmaları hususunda bazı farklılıkların olduğu görülmektedir.

2. YÖNTEM

Bu makalemizde her iki lehçede konu ile ilgili eserler incelenecek, kelime grupları, ad tamlamalarının kelime grupları içindeki yeri, araştırılma şekli hakkında bilgi verilecek, karşılaştırma yapılarak, konu ile ilgili genel yaklaşımlar ortaya koyulmuş olacaktır. Aynı kavram için iki lehçede farklı terim ve yaklaşımlar söz konusu olduğu için lehçelerdeki ad tamlamalarından ayrı ayrı bahs edilecektir.

3. DEĞERLENDİRME VE BULGULAR

3.1. Türk Dilbilgisinde kelime grupları

Türkçe dilbilgisi kitaplarında ad tamlamaları genellikle *kelime grupları*, *sözcük grupları*, *kelime öbekleri*, *sözcük türleri*, *belirtme grupları* başlığı altında incelenmiştir. Bu yüzden öncelikle Türk dilbilgisinde bu kavramların ne anlama geldiği ve inceleme yöntemlerine bakmamız gerekmektedir.

Muharrem Ergin'in "Türk Dil Bilgisi" kitabında "Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir" diye geçmektedir. M. Ergine göre, Türkçedeki başlıca kelime grupları şunlardır: tekrarlar, bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu, aitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil, ünvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, genitif, datif, lokatif, ablatif grupları (Ergin, 2012: 374-393).

Zeynep Korkmaz kelime gruplarını "cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu" - diye tanımlamıştır. Zeynep Korkmaz'a göre, "Bir ad başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda ad tamlaması dediğimiz kelime grubu ortaya çıkar. Burada birinci ad tamlayan, ikinci ad tamlanan niteliğindedir. Arada ilgi durumu ekinin kullanıp kullanılmamasına veya tamlayanın da bir ad tamlaması olup olmamasına göre ad tamlamaları, 1. Belirtili ad tamlaması, 2. Belirtisiz ad tamlaması ve 3. Zincirleme ad tamlaması olmak üzere üç gruba ayrılır (Korkmaz, 2009: 270).

Leyla Karahan'a göre, kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelenmek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir. Yazara göre, Türkçede başlıca şu kelime grupları bulunmaktadır: "İsim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, ünvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, kısaltma grupları (isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta grupları)" (Karahan, 2010: 29-31).

M.Kaya Bilgegil konuyu daha değişik bir terimle ele almıştır: "Birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde, yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği bileşik sözlere belirtme (=tayin) grupları diyoruz." M.Kaya Bilgegil'e göre, belirtme gruplarının çeşitleri şunlardır: İsim tamlamaları, sıfat tamlamaları, bağlaç grupları, zarf grupları, isim grupları, ikizlemeler, edat grupları, ünvan grupları (Bilgegil, 2009: 115).

Tahsin Banguoğlu kelime öbeklerini "Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri (group de mot) diyoruz." - diye tanımlamıştır. (Banguoğlu, 2011: 496) Banguoğlu kelime öbeklerini tanımladıktan sonra onları belirtme öbekleri ve yargı öbekleri diye ikiye ayırmış, belirtme öbeklerinin yapılarına göre sekkize ayrıldığını söylemiştir: 1. Adtakımı, 2. Sıfattakımı, 3. Zarf öbeği, 4. Takı öbeği, 5. Çekim öbeği, 6. Bağlama öbeği, 7. Yanaşma öbeği, 8. Katma öbeğler. (Banguoğlu, 2011: 498)

H.İbrahim Delice kelime grubunu "Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün halinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü (isim, sıfat, zamir, edat

veb) yerine kullanılan söz dizileridir. (Leyla ile Mecnun, bin altı yüz, kışa kadar, beyaz gül gibi) gibi". - diye tanımlamıştır (Delice, 2012: 17). O, kelime öbeklerini 1. Kelimeyle kurulan öbekler (edat öbekleri, eksiz isim tamlaması, fiil öbeği...), 2. Ekle kurulan öbekler (İsim tamlaması, kısaltma öbekleri, iki durumlu öbek...), 3. Diğer kelime öbekleri (iktibas öbeği ve saplama öbeği) olmakla 3 yere ayırarak incelemiştir (Delice, 2012: 19).

Suer Eker kelime gruplarının tanımını yaparken Zeynep Korkmaz'ın verdiği bilgileri esas almış ve sözcük gruplarının ad tamlamaları (isim tamlamaları, sıfat tamlamaları), aitlik grubu, ünvan grubu, tekrar grubu, birleşik sözcük, sayı grubu, edat grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, eylem grubu, birleşik eylem grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, kısaltma grupları (ilgi grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, dayanma grubu, klişeler), deyimler, atasözleri şeklinde olduğunu belirtmiştir (Eker, 2013: 349).

Günay Karaağaç'a göre, "söz öbekleri, kısaca, cümle oluşturmeyen söz dizimi birimleri olarak tanımlanır. Birden çok sözden oluşan yapılardır. Bütün dillerde söz dizimi, varlıkların nitelendirildiği yapılar olan söz öbekleri ile yapma ve olmaların nitelendiği yapılar olan cümlelerden oluşur. Bir başka deyişle, söz öbeği, bir varlığın nitelendiği yapıdır. Söz öbeği, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen sözler topluluğudur". (Karaağaç, 2012: s.159) G. Karaağaçın söz öbeği hakkındaki tanımı Leyla Karahanın kelime grubu hakkındaki fikirleri ile aynıdır, fakat diğer bilim adamlarından farklı olarak, o, söz öbeğinin oluşmasında en az iki anlamlı sözün olmasını bir sonraki tanımında belirtmiştir: "Söz öbeği en az iki asıl biçim biriminin, anlamlı sözün, asıl-bağlı, niteleyen-nitelenen, tamlayan-tamlanan ilişkisiyle oluşturdukları birliktir" (Karaağaç, 2012: s.160). Günay Karaağaç'a göre, Türkçenin yapımlık söz öbekleri şunlardır: 1. Fiilimsi öbekleri; 2. Kısaltma öbekleri; 3. Sayı öbekleri; 4. Birleşik Fiil öbekleri; 5. Yineleme öbekleri; 6. Aitlik öbekleri; 7. Bağlama öbekleri; 8. Özel ad öbekleri. (Karaağaç, 2012: s.159)

Türk dilbilimcilerin kelime grupları hakkındaki görüşlerinin ortak yönlerini 4 maddede toplayabiliriz:

1. Kelime grupları, iki veya daha çok kelmeden oluşur;
2. Kelime grupları bir kavramı karşılamak üzere belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğudur;
3. Kelime grubunu oluşturan unsurlar arasında anlam ve yapı bakımından bir bütünlük bulunur;
4. Kelime grupları cümlede tek bir kelime gibi işlem görür.

3.2. Azerbaycan Dilbilgisinde Kelime Grupları (Söz birleşmeleri)

Azerbaycan dilbilgisinde "söz birleşmeleri" terimi leksikolojinin içerisinde değerlendirilmektedir. Türk dilbilgisinde 'kelime grubu' kavramının karşılığı Azerbaycan dilbilgisinde 'söz birleşmeleri' terimi olarak kullanılmaktadır. Leksikolojide 'kelime grupları' başlığı altında eski ve yeni sözler, terimler, diyalekt sözler, deyimler vs. ele alınmaktadır.

Sentakstaki söz birleşmeleri bahsinde ise *ismi birleşmeler (ad birleşmeleri), fiili birleşmeler ve zarf birleşmeleri* adı altında incelenmektedir.

Azerbaycan dilbilgisinde “Söz birleşmesi” teriminden ilk kez M. Şireliyev ve M. Hüseyinzade istifade etmişler ve “söz birleşmeleri” dediğimiz zaman, uzun süre ismi birleşmeler (ad tamlamaları ve sıfat tamlamaları) göz önünde tutulmuştur. (Şireliyev M.A., Hüseyzade, M., 1951: 69) Bu bilim adamları birlikte yazdıkları “Azerbaycan dilinin qrammatikası” kitabında söz birleşmesine şöyle bir tanımlama getirmişlerdir: “Sözlerin birbirine bağlanmasına ve grammatik cehetden de formalaşmasına söz birleşmesi denilir.” (Şireliyev M.A., Hüseyzade, M., 1951: 13) Bu kitabda söz birleşmeleri adı altında yalnız tayini söz birleşmelerinden (ad ve sıfat tamlamalarından) bahs edilmiştir. Diğer dilbilimci Z.X.Tağızade de “Müasir Azerbaycan dilinin sintaksisi” kitabında “Söz birleşmeleri” adı altında ismi birleşmelerden bahsetmiştir. (Tağızade, 1960: 25).

Azerbaycan dilinde söz birleşmelerinin sistemli ilk ilmi araştırması Y.M.Seyidov’un “Azerbaycan edebi dilinde söz birleşmeleri” kitabı kabul edilir. O, Rus ve Azerbaycan dilciliğinde, Türkolojide söz birleşmelerinin araştırılması meselelerini dikkatle gözden geçirmiş ve söz birleşmelerinin tanımını vermiş, söz birleşmelerinin birleşik sözlerle, tekrar grupları ile deyimlerle, cümle ile farklı ve benzer yönlerini açıklamıştır. Bu kitapta Y. Seyidov hatta onu da belirtmiştir ki, Türk dilbilgisinde M. Ergin tarafından söz birleşmelerinin tanımında J. Deninin belirgin tesiri hiss edilir. (Seyidov, 1992: 27)

Y. Seyidova göre, söz birleşmesinin esas biçimi iki bağımsız sözdür (Seyidov, 1992: 81). Söz birleşmelerini meydana getiren sözler leksik-semantik bağımsızlığını korumaktadır. Birleşme dahilinde de ayrı-ayrı mefhumlarla bağlı olur; söz birleşmelerini her komponentine ayrılıkta sual vermek olur; söz birleşmelerinin tarafları arasındaki sintaktik ilişkiler tesir edici vaziyette olur, kendini açık şekilde hissetdirir, bu ilişkileri meydana getiren gramatik vasıtalar ise dinamik özellik taşır; söz birleşmesinin her komponentinin kendine özgü bağımsız vurgusu olur. (Azerbaycan Dilciliği Müntahabatı: 503-504)

Y. Seyidov yazıyor ki, söz birleşmelerinin komponentlerinin leksik-semantik ilişkisi , bu ilginin özelliği ‘karakteri söz birleşmelerinin’ belirginleşmesinde mühim rol oynamaktadır. Başka dillerde olduğu gibi, Türk sistemli dillerde de bu cehtden söz birleşmeleri ciddi şekilde farklanır ve bununla ilişkili olarak, serbest ve sabit birleşmeler adı ile iki büyük gruba ayrılır (Seyidov, 1992: 145). Değerli bilim adamı araştırmalardan ve Azerbaycan diline ait örneklerden yola çıkarak serbest söz birleşmelerini *ismi birleşmeler, fiili birleşmeler ve zarf birleşmeleri* gibi üç gruba ayırmış, bunların özellikle evvelki ikisinden geniş bahsetmiştir.

Azerbaycan dilinin söz dizimine dair mükemmel akademik kitabın yazarı G.Kazımov söz birleşmeleri, Azerbaycan dilbilgisinde söz birleşmelerinin araştırılma tarihi hakkında geniş bilgi vermiş ve söz birleşmesi iki ve daha fazla bağımsız sözün mana ve gramatik yönden birleşmesi esasında biçimlenen sintaktik durumdur, şeklinde tanımlandırmıştır. O, söz birleşmelerinin serbest söz birleşmeleri ve sabit söz birleşmeleri olmak üzere iki türe

ayrıldığı yazmıştır, sabit söz birleşmelerinin leksikolojik kısımda, serbest söz birleşmelerinin ise söz dizimi kısmında incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (Kazımov, 2004: 35).

Azerbaycan dilbilimcilerinin kelime grupları (söz birleşmeleri) hakkındaki görüşlerinin ortak yönlerini 4 maddede toplayabiliriz:

1. Azerbaycan dilbilgisindeki söz birleşmeleri kavramı Türkiye dilbilgisindeki kelime grupları kavramına kısmen denk gelmektedir;
2. Azerbaycan dilbilgisine göre, söz birleşmeleri genel olarak, 2 yere ayrılır: serbest (bağımsız) söz birleşmeleri ve sabit söz birleşmeleri (deyimler).
3. Azerbaycan dilbilgisine göre, söz birleşmeleri iki ve ya daha artıq leksik menalı sözün menası ve grammatik baxımından birleşmesidir;
4. Söz birleşmelerinin terefleri arasında sintaktik elaqeler mövcuddur, bu elaqeler söz birleşmelerinin növünün müeyyenləşdirilmesinde önem arz ediyor.

Türk ve Azerbaycan dilbilgisinde kelime grupları ile görüşlerden bahs ettikten sonra ad tamlamaları tasnifi ve türleri hakkındaki görüşleri inceleyelim.

3.3. Türk Dilbilgisinde ad tamlamaları

Yeni Türk Ansiklopedisinde tamlama (Dilbilgisinde), bir ismin bir sıfat veya başka bir isim tarafından tamamlanması şeklinde meydana getirilen kelime grupları olarak tanımlanmıştır. (s. 3944) Ansiklopedideki bilgilere göre, isim tamlaması iki isimden meydana gelen bir kelime grubudur. Bir isim, diğer bir ismin manasını iyelik sistemi içinde tamamlar. İsim tamlaması, bir şeyin başka bir şeye ait olduğunu, bir şeyin başka bir şeyin parçası bulunduğunu veya bir şeyin başka bir şeyle tamamlanıp belirlendiğini gösterir... Tamlayanı ek alan tamlamalara belirli isim tamlaması, tamlaması ek almayan tamlamalara da belirsiz isim tamlamaları denir... (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 3944).

M.Kaya Bilgegil'e göre, birden fazla ismin; iyelik (=aitlik), tahsis, tür, cins ve özellik ifade etmek üzere bir araya gelmesinden hasil olan birleşik sözlere, isim tamlaması denir. (Bilgegil, 2009: 116) Belirtilen tanımlı olan isim tamlamalarına belirtili isim tamlaması (=izafet-i lamiye), belgisiz olanları da belirtisiz isim tamlaması (= izafet-i beyaniyye) denir. Belirtili isim tamlamalarında iki terimin de ek aldığı, belirtisiz isim tamlamalarında ise, ekin yalnız belirtilende bulunduğu, bazan her iki terimin de yalnız hala kaldığı görülür. (Bilgegil, 2009: 118)

Leyla Karahan'a göre, isim tamlaması iyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır. (Karahan, 2010: 42.) Birinci unsur ilgi hali eki taşıyan isim tamlaması belirtili isim tamlamasıdır (Karahan, 2010: s.43). Birinci unsurunda ilgi hali eki bulunmayan isim tamlaması belirtisiz isim tamlamasıdır (Karahan, 2010: 44).

Muharrem Ergin, iyelik grubuna dair örnekler verdikten sonra, iyelik grubunun her iki unsuru isim alan bu şekline isim tamlaması adı verilmektedir diyor (Ergin, 2012: 382) ve tamlayanı ekli olan isim tamlamasına belirli isim tamlaması, tamlayanı eksiz olan isim tamlamasına da belirsiz isim tamlaması denir – diye açıklıyor.

T.N.Gencan eserinde kelime gruplarına yer vermemiş, ancak tamlama konusunu ayrıntılı bir şekilde “Ad tümlemesi” başlığı altında incelemiştir. Yazara göre ad tümlemesi üçe ayrılır: Birinci türlü ad takımı: Sevimin kalemi, ağacın dalı, 2. İkinci türlü ad takımı: okul kitabı, Türk bayrağı, 3. Üçüncü türlü ad takımı (takısız tümleme): demir çubuk, yün corap, taş yürek. (Gencan, 1971: 231) Türk dilbilgisi yazımında uzun yıllar tartışılan “takısız ad tamlaması” ve “zincirleme isim tamlaması” da T.N.Gencanın eserinde yer almaktadır. M. Ergin bu iki tamlama türünden bahs etmemiştir. T.N.Gencanın takısız tümleme adlandırdığı tamlamaları M. Ergin sıfat tamlaması olarak kabul eder.

Mehmet Hengirmene göre, iki ya da daha çok addan kurulmuş tamlamaya ad tamlaması denir. Ad tamlaması üçe ayrılır: belirtili ad tamlaması, belirtisiz ad tamlaması, zincirleme ad tamlaması. (Hengirmen, 2010: 118) O, ad tamlamalarının üçe ayrıldığını yazmış, fakat takısız ad tamlamalarından da (gümüş tepsi, altın yüzük) bahs etmiştir. (Hengirmen, 2010: s.119)

Suer Eker ad tamlamalarını sözcük grupları içinde incelemiş ve aşağıdaki türlere ayırmıştır: Birinci tip ad tamlamaları (belirtili ad tamlaması): bilgisayarın hafızası, İkinci tip ad tamlamaları (belirtisiz ad tamlaması): okul takımı, Üçüncü tip ad tamlamaları (eksiz ad tamlaması) (Eker, 2013: 348).

Günay Karaağaç isim tamlamalarını ilişkilendirme öbekleri başlığı altında incelemiştir: “Türkçenin söz dizimi yapısında ilişkilendirmeye oluşturduğumuz üç öbek vardır: a. İsim tamlaması, b. İyelik tamlaması. C. İlgili hal öbeği. (Karaağaç, 2012: 207). Yazara göre, isim tamlaması bir ismin bir başka isimle ilişkilendirildiği söz öbeğidir. Belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, zincirleme isim tamlaması. (Karaağaç, 2012: 212). G. Karaağaç diğer araştırmalarda isim tamlamalarının türleri kimi verilen birleşmeleri isim tamlamalarından ayırarak, iyelik tamlaması, ilgili hal öbeği adı altında incelemiştir. (Karaağaç, 2012: 213-215)

H.İbrahim Delice'ye göre, isim tamlaması “Eskilerin terkibi-izafi diye tanımladıkları iyelik, tahsis, tür, cins bildirmek amacıyla iki veya daha çok isimden kurulan yüklemsiz sözdizimidir. ” (Delice, 2012: 37) Yazara göre, isim tamlamaları Türkçe bir ek ile veya yabancı dil kaidelerine göre kuruluşları esas alınarak şöyle sınıflandırılabilir: Belirtili isim tamlaması : tamlayanı ilgili hal eki ile kurulan isim tamlamalarıdır. (kapının kolu), Belirtisiz isim tamlaması: tamlayanı ilgili hal eki olmaksızın kurulan isim tamlamalarıdır. (İstanbul şehri), Zincirleme ad tamlaması, Farsça isim tamlaması (abı derya), Arapça isim tamlaması (rabbü'l-alemin) (Delice, 2012: 38).

3.4. Azerbaycan dilbilgisinde ismi birleşmeler (ad birleşmeleri)

Belirttiğimiz gibi, Türkolojide ismi birleşmelerden farklı adlar altında (ad birleşmeleri, sayı birleşmeleri, Türk izafeti) bahsedilmiştir. (Seyidov, 1992: 136; Dmitriev, 1962: 354; Kononov, 1996: 41). Azerbaycan diline aid eserlerde bu birleşmeler “tayini söz birleşmeleri” ve ya “ismi birleşmeler” adı ile bilinse de (Müasir Azerbaycan Dili, 1981: 25), son zamanlarda bunlardan ikincisi kendine ayrı bir yer tutmaya ve dilde yaygınlaşmaya başlamıştır. (Müasir Azerbaycan dilinde söz birleşmeleri, 1961: 131; Seyidov, 1992: Müasir Azerbaycan Dili, 1981: 73; Kazımov, 2000: 47).

Azerbaycan dilinde esas tarafın - tabe eden sözün kelime türleri ile ifadesine göre söz birleşmeleri üçe ayrılır: 1. İsmi birleşmeler, 2. Fiil Birleşmeleri, 3. Zarf birleşmeleri. Esas (ikinci) tarafı adlardan (isim, sıfat, sayı, zamir) ibaret olan birleşmelere ismi birleşmeler denir. Azerbaycan dilinde ad birleşmeleri, esas tarafın adlarla ifadesine göre tasnif edilmiştir. Bu tür sınıflandırmalar ad birleşmelerinin hem morfoloji, hem de sentaks özelliklerini gösterir.

Azerbaycan dilinde ismi birleşmeler (ad birleşmeleri) çeşitli şekilde tasnif edilmiştir. M.Hüseynzade ad birleşmelerini “tayini söz birleşmeleri” adı ile kayıt ettiği gibi, onların çeşitlerinde de bu addan yararlanmış ve böyle bir gruplaşma meydana getirmiştir: *birinci tür tayini söz birleşmesi, ikinci tür tayini söz birleşmesi, üçüncü tür tayini söz birleşmesi* (Şireliyev M.A., Hüseyzade, M., 1951: 69). Başka dilbilgisi kitaplarında ise aynı birleşme türleri birinci tür ad birleşmeleri, ikinci tür ad birleşmeleri, üçüncü tür ad birleşmeleri adı altında izah edilmiştir. (Müasir azerbaycan Dilinde söz birleşmeleri, 1961: 12; Müasir Azerbaycan Dili, 1981: 25)

Azerbaycan dilinde söz birleşmelerini detaylı bir şekilde inceleyen Y.Seyidov ad birleşmeleri şartı olarak iki gruba ayırmıştır: 1) *tayini ad birleşmeleri*; 2) *tayini ad birleşmelerine dahil olmayan söz birleşmeleri* (Seyidov, 1992: 142).

G.Kazımov ad birleşmeleri bu zamana kadar Azerbaycan dilinde gözlemlediğimiz bir şekilden tamamen farklı bir türde tasnif etmiştir. O, ad birleşmelerini tarafları arasında olan sentaks ilişkisine göre gruplandırmıştır: *yanaşma alakalı ad birleşmeleri, idare alakalı ad birleşmeleri, uzlaşma alakalı ad birleşmeleri ve karşılıklı bağlılık alakasında olan ad birleşmeleri*. (Kazımov, 2004: 42).

Türkolojide ilk defa Y.İ.Ubryatova ad birleşmelerinin sentaks alakalara dayanan açıklanmasını vermiştir (Ubryatova, 1950: 25-74). O, yakut dilinde ad birleşmelerinin tasnifinde taraflar arasındaki sentaktik alaka türlerini esas almıştır (Ubryatova, 1950: 32). M.B.Balakayev de Kazak dilindeki söz birleşmelerinin tasnifinde sentaks alakalara dayanır (Balakayev, 1957: 41).

G.Kazımov’un yukarıdaki şekildeki gibi yaptığı tasnifat ad birleşmelerinin bütün türlerini içine alıyor ve bu zamana kadar Azerbaycan ve Türk dilbilgisinde meydana gelmiş tartışmaların hepsine son noktayı koymuş gözükmektedir. Öyleki, birinci tür tayini ad birleşmeleri (Türk dilbilgisindeki sıfat takımları) *yanaşma alakalı ad birleşmeleri* adı altında,

ikinci ve üçüncü tür tayini söz birleşmeleri (Türk dilbilgisindeki belirtili ve belirtisiz ad tamlamaları) *karşılıklı bağlılık alakasında olan ad birleşmeler* adı altında, tayini söz birleşmelerine dahil olmayan söz birleşmeleri ise (Türk dilbilgisindeki kısaltma grupları) *uzlaşma alakalı ad birleşmeler, idare alakalı ad birleşmeler*, kısmen de *yanaşma alakalı ad birleşmeler* adı altında araştırılmıştır.

Bu incelemeleri dikkate alarak, Azerbaycan dilinde ad birleşmesi türlerinden bahsederken G.Kazımov'un sınıflandırmasını esas aldık. Bu sınıflandırmanın kısa şekilde ifadesi aşağıdaki gibidir:

1. Yanaşma alakalı ad birleşmeler: İsmi birleşmelerin bu modelinde ek olan taraf esas olan tarafa yanaşır, ondan asılı vaziyete düşer ve farklı ekler kabul etme, değişikliğe uğrama imkanlarından tamamıyla mahrum kalır. Fakat, esas taraf hal ve şahıs ekleri kabul ederek değişebilir ve cümledeki başka sözlerle alaka kurabilir. (Kazımov, 2004: 42)

Örn.: güzel kız, takta kaşık, taş divar vs.

2. Uzlaşma alakalı ad birleşmeleri. Bu gruba dahil olan birleşmelerin asılı tarafı sıfatlardan (esas olarak düzeltme sıfatlardan), esas tarafı ise III. şahıs eklerinden ibaret olur; Örn: *ağzı bağlı, gözleri yaşlı* vs.

3. İdare alakalı ad birleşmeleri: İsmi birleşmelerin bu grubunda esas taraf ek alan tarafı üç halde - yönelme, bulunma ve ayrılma hallerinde- ifade eder; Örn: *vatana muhabbet, ellere yaraşık, gözlerde kıvılcım, geçmişten hatıra, uzaktan haber, kentten mektup, beşte dört* vs. Bu tür birleşmelerin de tarafları birlikte bir öge olur (Kazımov, 2004: 44).

4. Karşılıklı bağlılık alakasında olan ad birleşmeleri. Yukarıdaki birleşme çeşitlerinden farklı olarak, bu tür birleşmelerin tarafları karşılıklı bağlılık esasında ilişkilendirir. Bağlılık üsullerine göre bunları iki gruba ayırmak mümkündür:

a) I. Grup: yanaşma ve uzlaşma alakalı ad birleşmeleri. (Belirtisiz ad tamlamaları)

Bu gruba dahil olan ad birleşmelerinin birinci tarafı eksiz ilgi halinde olur ve ikinci tarafla birleşir. Aynı zamanda birinci taraf III. şahısta olduğundan ikinci taraf III. şahsın şahıs ekini kabul ederek birinci tarafla uzlaşır. Böylelikle, birinci taraf ikinciye yanaşma, ikinci taraf birinciye uzlaşma yolu ile tabii olur. Şartlı olarak bu tür birleşmelerde esas taraf ikinci taraf olarak kabul edilir. (Kazımov, 2004: 45)

Örn.: Hazar denizi, okul müdürü vs.

Azerbaycan dilinde böyle birleşmelerde tamlayanın yalın halde değil, eksiz ilgi hali olduğu gösterilir. Türkçede belirtisiz ad tamlamasından bahsederken Z. Korkmaz şöyle yazmıştır: "Bu tamlama türünde, adından da anlaşılacağı üzere, tamlayan ad eksiz yani yalın durumdadır. Yalnız tamlanan ad üçüncü şahıs iyelik eki almıştır (Korkmaz, 2009: 272). C.Kerimoğlu da Türkçede belirtisiz isim tamlamalarından bahs ederken yazıyor ki, "ilk ögesi ilgi hali almayan isim tamlamalarıdır. Tamlayan ilgi eki almadığı için belirsizlik taşır. Aslında ilk öge de ilgi halindedir, ancak kullanılmamıştır... (Kerimoğlu, 2014, 25)

b) II. Grup: idare ve uzlaşma alakalı ad birleşmeler. (Belirtili ad tamlamaları)

Karşılıklı bağlılık alakasında olan birleşmelerin ikinci modelinde birinci taraf ilgi hal eki, ikinci taraf şahıs eki alır; birinci taraf ikinciye idare, ikinci taraf birinciye uzlaşma yolu ile bağlı olur. Şartı olarak, bu tür birleşmelerin de esas tarafı şahıs eki ikinci taraf kabul edilir;

Örn: *çocukların üçü, elmanın kırmızısı, işin başlangıcı* vs.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türk Dilbilgisinde Leyla Karahan, Zeynep Korkmaz, Tahsin Banguoğlu, Muharrem Ergin, M.Kaya Bilgegil, Süer Eker, Mehmet Hengirmen, Günay Karaağaç, H.İbrahim Delice, Tahir Nejat Gencan, Caner Kerimoğlu ve başkalarının, Azerbaycan Dilbilgisinde Muhtar Hüseyinzade, Memmedağa Şireliyev, Yusif Seyidov, Gazanfer Kazımov'un ve konu ile ilgili başka yazarların eserlerini inceledikten sonra ad tamlamalarının araştırılma şekli hakkındaki fikirlerimizi aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

1. Türkçe dilbilgisi kitaplarında ad tamlamaları genellikle *kelime grupları, sözcük grupları, kelime öbekleri, sözcük türleri, belirtme grupları* başlığı altında incelenmiştir. Azerbaycan dilbilgisi kitaplarında ise "kelime grupları" terimi leksikolojiye (Kelime hazinesi) başlığı altında geçmektedir. Türkçe dilbilgisinde 'kelime grubu' kavramının karşılığı Azerbaycan dilbilgisinde "söz birleşmeleri" terimiyle karşılanmaktadır. Sözlük biliminde kelime grupları başlığı altında *eski ve yeni sözler, terimler, lehçe sözler, deyimler* vs. ele alınmaktadır. Cümle bilgisi söz birleşmeleri kısmında ise *ismi birleşmeler, fiili birleşmeler ve zarf birleşmeleri* araştırılmaktadır.

2. Türk dilbilgisinde kelime grubunun türleri gibi gösterilen unsurlar hem dilin şekil bilgisi, hem de söz dizimi kısmında yer alırken, Azerbaycan dilbilgisinde sadece söz dizimi kısmında incelenmektedir; Türk dilbilgisinde "kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir" diye geçmektedir. Azerbaycan dilbilgisinde ise söz birleşmesi iki ve daha fazla bağımsız kelimenin anlam ve gramer yönünden birleşmesi temelinde şekillenen sözdizimsel durumdur. - şeklinde tanımlanmaktadır. Görüldüğü gibi, Türk dilbilgisinde kelime gruplarını oluşturan kelimelerin anlamlı ve ya anlamsız kelime türü olup olmadığı önem arz etmemektedir. Azerbaycan dilbilgisinde ise böyle kelimelerin anlamlı olması şartı aranmaktadır. Türk bilim adamlarından sadece Günay Karaağaç'ın "Türkçenin Söz Dizimi" kitabında kelime grubunun tanımını yaparken bu şartın arandığına rastladık, ancak değerli bilim adamının kelime gruplarını tasnif ederken bu fikri devam ettirmediği görülmektedir.

3. Türk dilbilgisinde ad tamlamaları farklı şekillerde tanımlanırken Azerbaycan dilbilgisi kitaplarında birbirine benzeyen ve bilim adamları tarafından tek anlamlı şekilde kabul edilen tanımların ve ad tamlaması nedir? sorusunun artık güncelliğini kaybetmiş durumda olduğunu görebiliriz. Türkçede iki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, cins vb. nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde bir araya gelmesinden oluşan kelime grubuna *isim tamlaması* denir. Azerbaycan dilbilgisinde ise ad tamlamaları genellikle ikinci unsurun hangi kelime grubuna ait olduğuna göre (isim, sıfat, sayı, zamir) belirlenmektedir; yani esas tarafı (tamlanan tarafı) adlardan (isim, sıfat, sayı, zamir) ibaret olan birleşmelere ismi birleşmeler (ad birleşmeleri) denmektedir.

4. Türkçede ad tamlamaları ile ilgili terimlerin çok çeşitliliği göze çarpmaktadır, yani ad tamlaması yerine isim tamlaması, bağlam takımı, izafet, isim takımı, ad takımı, aidlik ilgisi, ad

tamlaması, ad tümlemesi gibi terimler kullanılmıştır. Azerbaycan dilbilgisinde dilbilimciler tarafından son 40-50 yılda tek terim kullanma işinde bir sıkıntının olmadığı görülür.

5. Türkçede ad tamlamasından bahsederken genellikle, iki isim arasında iyelik ilgisi esas alınır, ad tamlamalarının üçe ayrıldığı (*belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması, zincirleme isim tamlaması*) belirtilmektedir; *sıfat tamlamaları, takısız tümlemeler, kısaltma grupları, unvan grupları vs.* ayrı bir kelime grubu gibi incelenmektedir.

Azerbaycan dilbilgisinde ismi birleşmeler tarafları arasındaki sözdizimsel ilişkilere göre 4 gruba ayrılır: *Yanaşma alakalı ismi birleşmeler, uzlaşma alakalı ismi birleşmeler, idare alakalı ismi birleşmeler ve karşılıklı tabelilik ilişkisinde olan ismi birleşmeler.*) Türk dilindeki zincirleme isim tamlamaları ise Azerbaycan dilinde kuruluşuna göre mürekkebi ismi birleşmeler sayılır ve söz birleşmelerinin ayrı bir türü gibi görülmez. Türk dilinde kısaltma grupları gibi verilen söz grupları Azerbaycan dilinde ismi birleşme kabul edilir; böyle ki, tamlayanı hal eki almış söz birleşmeleri idare alakalı söz birleşmeleri; tamlayanı iyelik eki almış söz birleşmeleri ise uzlaşma alakalı söz birleşmeleri adı altında öğrenilir ve Türkçedeki *ucu sivri, saçı uzun, akli kısa* gibi birleşmeler uzlaşma alakalı söz birleşmeleri; *aslına uygun, cana yakın, yükte hafif, pahada ağır* gibi birleşmeler ise idare alakalı söz birleşmeleri olarak görülmektedir. Metin Karaörs'e göre, "İsnat, ilgi, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma ve yapma gruplarını kısaltma grupları adı altında toplamak daha uygundur. Çünkü bunların sonlarından bir fiil düşerek kısalmış şekle gelmiş durumdadırlar. Ayrıca isnat grubu dışında olan bu kısaltma gruplarına hal grubu demek de uygundur (Karaörs, 1995: 25). Demek ki, M.Karaörs de, kısaltma gruplarının hal grubu olduğu kanaatine gelmiştir, bu da zaten Azerbaycan dilbilgisindeki *idare alakalı ismi birleşmeler* terimine denk gelmektedir; belki de Muharrem Ergin'in Türkçenin sentaksisi hakkındaki "Türk sentaksisinin bütün yapısı bu ana kanun üzerine kurulmuştur. Bütün kelime grupları ve cümlede belirtilen, tamamlanan, tabi olunan, asıl unsur sonda, belirtilen, tamamlayan, tabi olan, yardımcı unsur başta bulunur" - fikri (Ergin, 2012: 375) zamanında dikkate alınsaydı ve takip edilseydi, ad tamlamalarının tanımı ve tasnifi zamanı bu kadar karışıklık yaşanmazdı denilebilir.

6. Türk dilbilgisinde kelime grupları içinde yer alan tamlamalar, onların türleri arasındaki farklar detaylı şekilde açıklanmamaktadır; bu zamana kadar tartışmalı konular bulunmaktadır. Farklı özelliklere sahip olan ad tamlamalarının *birleşik kelimeler, klişe kısaltmalar, unvan grupları, tekrarlar (ikilemeler)* ile bir başlık altında incelenmesi doğru bir yöntem olmayıp sadece konu ile ilgili sorunların artmasına neden olmuştur; Azerbaycan dilbilgisinde ise ismi birleşmeler, ismi birleşmelerin türleri arasındaki farklar, birleşmeyi oluşturan sözcükler arasındaki ilişki apaçık bir şekilde açıklanmıştır ve birleşik isimlerle birleşik kelimeler, tekrar grupları arasındaki farklı ve benzer yönler detaylı şekilde incelenmiş, onların morfolojinin araştırma alanına girdiği kanaatine varılmıştır.

7. Türk dilbilgisinde bazen ad tamlamalarının türleri gösterildikten sonra sadece onlara dair örnekler verilmektedir, bazen ise sadece ad tamlamalarının anlam özelliklerine ağırlık

verilmiş, cümle yapısındaki yerinin yorumuna yer ayrılmıştır. Azerbaycan dilbilgisinde ise ad tamlamalarının cümle yapısındaki yeri üslupları inceleyen çalışmalarda yer almaktadır.

8. Türk dilbilgisinde ve Azerbaycan dilbilgisinde belirtisiz ad tamlamalarında belirtilenle belirtilen arasına hiçbir kelimenin giremediği fikri ireliye sürülmüştür. Türk dilbilgisine göre, belirtisiz isim tamlamasının iki unsuru arasında daimi bir ilişki mevcuttur. Tamlamada iki unsur arasına başka bir unsur giremez ve unsurlar yer değiştiremez. Azerbaycan dilbilgisine göre, bu tür kelime gruplarında kelimeler arasında ilişki aşırı derecede sağlam olduğu için ismi birleşmeyi oluşturan kelimeler arasına başka kelime eklemek mümkün değildir. Birleşmeyi oluşturan tarafların birbiriyle sıkı bağlılığı bu tip oluşumları tam sözlük birimine çevirmektedir.

Araştırmalarımız her iki dilde belirtisiz isim tamlamalarının iki unsuru arasına farklı bir kelimenin girebildiğini göstermektedir, dil kurallarına uymayan bir kaç ad tamlamasının olması belki de istisnai durum gibi değerlendirilebilir, fakat örneklerin sayısı en az 200 den fazlaysa, buna istisnai bir durum diyemeyiz, örneğin:

Türk Edebiyatı, Azerbaycan Cumhuriyeti, Azerbaycan Edebiyatı gibi tamlamlar belirtisiz ad tamlamalarıdır, fakat Türk Edebiyatı, Azerbaycan Cumhuriyeti, Azerbaycan Edebiyatı diye bildiğimiz gibi, Türk Halk Edebiyatı, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, Azerbaycan Halk Edebiyatı, Azerbaycan Çocuk Edebiyatı da demek mümkündür ve dünyada 200-den fazla ülkenin olduğu, buna uygun olarak bir o kadar da belirtisiz ad tamlaması oluşturabileceğimiz düşünülürse, kanaatimizin doğru olduğu tespit edilebilir.

Görüldüğü gibi, kelime grupları ile ilgili kavramlara verilen adlar bazı konuların anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu konuda yapılması gereken ilk iş terim birliğinin sağlanması ve tasnif ilkelerinin yeniden belirlenmesidir.

Oğuz grubunda yer alan ve birbirine çok yakın olan bu dillerde ad tamlamalarının şekil ve biçim açısından aynı olması da farklı sınıflandırmanın doğru olmadığını gösterir. Akademik çalışmalarda bilim adamlarının fikir ve görüşlerinin aynı olması şartı aranmamaktadır, fakat ortak çalışmaların Türk dillerinin gramerinin öğrenilmesinde çok faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu yüzden akademisyenlerin ortak bir çalışma içerisine girmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Azerbaycan Dilciliyi Müntahabatı* (2013), 3. Cilt, Bakü, s.503-504
 Balakaev, M.B. (1957), *Osnovnie tipi slovososetaniy v kazakskom yazıke*, Alma-ata
 Banguoğlu, T. (2011), *Türkçenin grameri*, Ankara
 Bilgegil, M.K (2009), *Türkçe Dilbilgisi*, (3. bs.), Erzurum: Salkımsöğüt yayınevi
 Delice, H. İ. (2012), *Türkçe Sözdizimi*, (4. bs.) İstanbul: Kitabevi
 Dmitriev N.K. (1962), *Stroy Tyurskik yazıkov*, Moskova
 Eker, S. (2013), *Çağdaş Türk Dili*, (8. bs.) Ankara: Grafiker

- Ergin, M. (2012), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul
- Gencan, T.N. (1971), *Dilbilgisi*, (2. bs.), İstanbul: Fen Fakültesi Basımevi
- Hengirmen, M. (2010), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara
- Karaağaç, G. (2012), *Türkçenin Söz Dizimi*, (5. bs.), İstanbul: Kesit Yayınları
- Karahan, L. (2010), *Türkçede Söz dizimi*, (19. bs.), Ankara: Akçağ Yayınları
- Karaörs, M. (1995), "Cümle Bilgisinde isimlendirme, Sınıflandırma ve Tahlil Metotlarının Birliği", Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993), Ankara (21-30)
- Kazımov G. (2000), *Müasir Azerbaycan dili, Sintaksis*, Bakü: Ünsiyet
- Kazımov, G. (2004), *Müasir Azerbaycan dili, Sintaksis*, Bakü: Aspoligraf
- Kerimoğlu, C. (2014), *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin karşılaştırmalı Söz Dizimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kononov A.N. (1996), *Grammatika sovremennogo uzbekskogo yazıka*, Moskova-Leningrad
- Korkmaz, Z. (2009), *Türkiye Türkçesi Grameri. Şekil Bilgisi*, (3. bs.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Müasir Azerbaycan Dili* (1981), III hisse, sintaksis, Bakü: Elm
- Müasir Azerbaycan dilinde söz birleşmeleri* (1961), Bakü, Elm
- Seyidov, Y. (1992), *Azerbaycan dilinde söz birleşmeleri*, Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyatı
- Şireliyev M.A., Hüseyzade, M. (1951), *Azerbaycan dilinin grammatikası, II h., sintaksis*, Bakü
- Tağızade Z.X. (1960), *Müasir Azerbaycan dilinin sintaksisi*, Bakü
- Ubryatova, Y. İ. (1950), *İssledovaniya po sintaksisu yakutskogo yazıka*, Moskova-Leningrad
- Yeni Türk Ansiklopedisi* (1985), 10. cilt, İstanbul: Ötüken